



Верховний  
Суд

# Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання, примусового повернення та примусового видворення за межі території України в умовах воєнного стану

**Андрій ЖУК**

суддя Верховного Суду,  
доктор філософії у галузі права

- Конституція України
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
- Конвенція про статус біженців
- Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства”
- Закон України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”
- Закон України “Про Державну прикордонну службу України”
- Закон України "Про Імміграцію"
- Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації державної прикордонної служби України та Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150
- Постанова Пленуму Вищого Адміністративного суду України № 1 від 25.06.2009 року «Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженців та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземців чи особи без громадянства з України та спорів, пов’язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні»

## Стаття 288 КАС України

- Категорії учасників
- Предмет спору
- Судовий збір не сплачується
- Імперативність норми про обов'язкову участь
- Особливості повідомлення учасників справи ч. 1,2 статті 268 КАСУ
- Пункт 7 Інструкції – забезпечення участі у судовому розгляді іноземців, які затримані
- Режим відеоконференції учасників
- Участь перекладача

## Підстави перебування іноземців та осіб без громадянства на території України

- Імміграція
- Біженці або особи, що потребують додаткового захисту (посвідчення біженця або особи, якій надано тимчасовий захист)
- Укладений гіг-контракт + посвідка на тимчасове проживання
- Реалізація проектів міжнародної технічної допомоги + посвідка на тимчасове проживання
- Робота у філіях, представництвах та інших організаціях + посвідка на тимчасове проживання
- в період дії воєнного стану прибули в Україну для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах як медичні працівники, фахівці з реабілітації + посвідка на тимчасове проживання (крім РФ та РБ) (+ стаття 5)

## Добровільне повернення

- Обов'язок добровільно повернутися в країну походження або третю країну в установлений строк, якщо вони не мають інших законних підстав для перебування в Україні
- Рішення про добровільне повернення іноземців та осіб без громадянства ЦО - за заявою про добровільне повернення.
- Видача довідки
- Строк повернення до 60 днів

## Примусове повернення

Іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну

- їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства
- суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України
- охорони громадського порядку
- це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України

За рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції

Строк добровільного виконання не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення

## Виключення

Примусове повернення не застосовується до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку, до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

Іноземці та особи без громадянства, зазначені у частині двадцятій статті 4 цього Закону, не можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, яка вчинила акт агресії проти України, або в країну, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй "Про територіальну цілісність України" від 27 березня 2014 року № 68/262.

## Рeadмісія

Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб: підписана 18.06.2007; ратифікована 15.01.2008 (Закон України № 116-VI); набула чинності 01.01.2010.

Відповідно до пункту 1 статті 16 Угоди, укладення імплементаційних протоколів є правом України та держав – членів ЄС.



Міжнародні договори з державами, які не є членами ЄС, про реадмісію осіб та про приймання та передачу осіб, які перебувають на території держав нелегально

<https://dpsu.gov.ua/ua/Mizhnarodni-dogovori-z-derzhavami-yaki-ne-chlenami-Spro-readmisiyu-osib-ta-pro-priymannya-ta-peredachu-osib-yaki-perebuvayut-nateritorii-derzhav-nelegalno/%3C/span>

Наказ МВС № 158 від 16.02.2015 Про затвердження Інструкції про порядок реалізації компетентними та уповноваженими органами України міжнародних угод про реадмісію осіб

## Примусове видворення

На підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду в разі:

- невиконання в установленій строк без поважних причин рішення про примусове повернення
- наявність обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення

## Заборона щодо примусового повернення чи примусового видворення або видачі чи передачі

- де їх життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань;
- де їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- де їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, який забезпечує життя;
- де їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, де можуть виникнути зазначені випадки.

Забороняється колективно примусове видворення іноземців та осіб без громадянства.

# ЄКПЛ

## СТАТТЯ 5

### Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

ХАМРОЕВ та інші проти України, заява 41651/10, рішення від 15.09.2016

Позбавлення волі буде виправданим лише тоді, коли триває процедура видворення або екстрадиції.

Якщо таке провадження не було розпочате своєчасно, то тримання під вартою перестає бути припустимим відповідно до п. 1(f) статті 5 ЄКПЛ.

## Загальні принципи

Видворення іноземця Договірною державою може призвести до порушення питання за статтею 3 Конвенції, і, таким чином, стосуватися відповідальності цієї держави за Конвенцією, якщо буде доведено наявність суттєвих підстав вважати, що у випадку депортації у країні призначення відповідній особі загрожуватиме поведження, заборонене статтею 3 Конвенції.

Суд має переконатися, що оцінка, здійснена органами влади Договірної держави, була належною та достатньо підтвердженою як національними документами, так і документами з інших надійних та об'єктивних джерел.

Стосовно тягара доведення, то в принципі заявник повинен надати докази, здатні довести існування вагомих підстав вважати, що у випадку здійснення оскаржуваного заходу йому загрожуватиме поведження, заборонене статтею 3 Конвенції, і якщо такі докази були надані, Уряд мусить розвіяти будь-які сумніви, які у зв'язку з цим виникли.

Суд має дослідити передбачувані наслідки видачі заявника до запитуючої країни з огляду на загальну ситуацію там та його особисті обставини. Якщо доступні джерела описують загальну ситуацію, то конкретні висловлювання заявника в кожній окремій справі мають підтверджуватися іншими доказами.

У справах, в яких заявник стверджує, що є членом групи, яка систематично піддається практиці жорстокого поведження, Суд вважає, що захист статті 3 Конвенції починає діяти, коли заявник у випадку необхідності підтверджує на підставі зазначених джерел наявність обґрунтованих причин вважати, що така практика існує, а він входить до складу відповідної групи

М.С. Проти Словаччини та України

Заява 17189/11

Рішення від 11.06.2020

Стаття 3

суд посилався на застаріле джерело інформації про країну походження і дійшов невмотивованого висновку про те, що жодних злочинів проти цієї особи в Афганістані не вчинялось.

Хоча ця оцінка передувала розгляду заяви заявника про надання йому статусу біженця, як вбачається, це була єдина спроба проаналізувати по суті існування загрози, про яку він стверджував. Ці недоліки мали процесуальний характер.

Україна порушила процесуальний аспект статті 3 Конвенції

## Постанова КАС ВС від 31.05.2021 року у справі №473/2302/20

Адміністративний суд у межах розгляду позовної заяви про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з заходів, визначених у статті 289 КАС України не є органом, уповноваженим надавати оцінку документам на предмет їхнього підроблення, оскільки факт підроблення документів може бути встановлено виключно у межах кримінального судочинства.

До особи, яку не було встановлено за результатами процедури встановлення особи органами міграційної служби, та яка перебуває у судовій процедурі встановлення особи, не застосовуються заходи, визначені у статті 289 КАС України

## Постанова КАС ВС №743/859/20 від 19.11.2020

У випадку відсутності співпраці з боку іноземця або особи без громадянства під час процедури його ідентифікації та неодержання інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи, строк затримання такої особи може бути продовжено шляхом подання відповідного адміністративного позову, який подається кожні шість місяців.



## Постанова КАС ВС №743/1046/20 від 28.01.2021

Карантинні обмеження та закриття державного кордону на час пандемії коронавірусу не є підставою для продовження строку затримання іноземця або особи без громадянства, адже не відносяться до обставин, передбачених приписами ст. 289 КАС України, які є вичерпними.

## Постанова КАС ВС №522/19225/18 від 06.12.2019

Порушення позивачем строку звернення до суду, встановленого частиною дванадцятою статті 289 Кодексу адміністративного судочинства України (не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення строку затримання) тягне за собою залишення позову без розгляду.

## Постанова КАС ВС №473/1650/20 від 12.11.2020

У разі звернення особи під час її перебування в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, вона продовжує перебувати в зазначеному пункті до остаточного прийняття рішення за заявою.

## Постанова КАС ВС №359/5975/17 від 13.02.2019

Порушення особою законодавства України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства у випадку, коли відсутні документи, які посвідчують особу, та відсутність документів, що свідчать про законне перебування на території України, є підставою для затримання особи з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення з території України, з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України.

## Постанова КАС ВС № 522/21484/19 від 20.08.2020

Відсутність відповідей з відповідного Посольства іншої держави в Україні може бути підставою для продовження строку затримання відповідача, лише за умови неможливості ідентифікації його особи.

## Постанова КАС ВС від 27.02.2020 у справі №585/2811/19 обставин.

Затримання особи-відповідача не зважаючи на серйозність заходу, з огляду на встановлені судами фактичні обставини, є цілком виправданими та належними, тому як в даному випадку застосування інших, менш суворих заходів, буде недостатніми для гарантування виконання такою особою певних обов'язків пов'язаних із залишенням території України. Затримання до закінчення проведення процедури видворення, в тому числі для належної ідентифікації особи, відповідає національному законодавству, воно є також необхідним за конкретних обставин.

## Постанова КАС ВС від 01.04.2020 у справі №743/277/18

Продовження утримання осіб в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні іноземців або осіб без громадянства, у яких відсутні документи, що дають право на виїзд з України на час апеляційного оскарження судових рішень у справах за адміністративними позовами з приводу затримання або продовження затримання іноземців або осіб без громадянства, для чого не потрібне судове рішення і таке утримання таких осіб є законним в розумінні статті 29 Конституції України та пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. 0

## Постанова КАС ВС від 02.09.2021 у справі №463/8369/19

Звернення особи, до якої застосовано захід у вигляді внесення застави в порядку ст. 289 КАС України з заявою про визнання його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, не є підставою для припинення застосування такого способу забезпечення ідентифікації, як застава.

Верховний Суд не погодився з твердженнями скаржника, що застава як запобіжний процесуальний захід має певні терміни, які необхідно обраховувати виходячи із строку визначеного статтею 289 КАС України щодо затримання іноземців, оскільки на момент розгляду заяви, обставини, які були підставою для застосування такого способу забезпечення ідентифікації як застава не відпали.



## Постанова КАС ВС від 04.04.2018 у справі №308/5953/16-а

Примусове видворення іноземців та осіб без громадянства не застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

Порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні врегульовано Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

Водночас, відповідно до частини восьмої статті 30 Закону № 3773-VI, положення цієї статті, тобто щодо примусового видворення іноземців та осіб без громадянства, не застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

## Постанова КАС ВС від 24.10.2019 у справі №522/23066/17

Невиконання в установлений строк рішення про примусове повернення через адміністративне затримання особи строком до трьох діб, є поважною причиною не виїзду іноземця з території України

## Постанова КАС ВС від 08.07.2020 у справі №522/14605/17

Дотримання права іноземця на перекладача при прийнятті суб`єктом владних повноважень рішень відносно нього є достатньою і необхідною правовою підставою вважати, що він обізнаний з його змістом і сутністю, а отже, знає або повинен знати про втручання в його права

## Постанова КАС ВС від 18.03.2021 у справі №522/14416/18

Законодавством не передбачено виключень із загальних для всіх іноземців правил перебування на території України і наявність сім'ї не звільняє особу від необхідності дотримання міграційного законодавства України.

Крім того, зважаючи на наявність зареєстрованого шлюбу відповідача з громадянкою України, як законної підстави залишення та подальшого перебування на території України після звернення позивача до органів міграційної служби із наданням посвідки на проживання з вказаних підстав, він матиме змогу легально перебувати на території України, не порушуючи, при цьому норм міграційного законодавства.

## Постанова КАС ВС від 21.11.2018 у справі №212/1750/18

Зупинення дії рішення про примусове повернення на час розгляду справи щодо оскарження такого рішення є таким, що відповідає вимогам і меті, визначеним статтями 150, 151 КАС України, оскільки невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду й ефективний захист прав та інтересів позивача.

При цьому вжиття таких заходів є співмірним із заявленими вимогами та не зумовило фактичного вирішення спору по суті, а спрямовано на збереження існуючого становища до винесення остаточного рішення у справі.

## Постанова КАС ВС від 30.07.2020 у справі №286/1405/18

При прийнятті рішення про примусове повернення особи з України в країну походження в разі наявності у такої особи дітей, таке рішення має прийматися з урахуванням інтересів дітей, як це визначено вимогами Конвенції про права дітей та Законом України «Про охорону дитинства»

Статтею 3 Конвенції передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.



Верховний  
Суд

---

Дякую за увагу!